

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA BADIY MATN BILAN
ISHLASHISHNING AHAMIYATI

Urazbayev Muratbay Amanbayevich

Qoraqalpog'iston Respublikasi Pedagoglarni yangi metodikalarga o'rgatish milliy markazi, Tillarni o'qitish metodikasi kafedrasida katta o'qituvchisi

***Annotatsiya:** Badiiy adabiyot his-tuyg'ularni boyitadi, tasavvurni kuchaytiradi, bolaga o'zbek adabiy tilining ajoyib namunalarini beradi*

***Kalit so'zlar:** adabiyot, hodisa, nutq madaniyati, tafakkur.*

Nutq madaniyati ko'p qirrali hodisa, uning asosiy natijasi adabiy til me'yorlariga muvofiq gapirish qobiliyatidir; ushbu kontseptsiya aloqa jarayonida fikrlar va his-tuyg'ularni aniq, aniq va hissiy tarzda uzatishga yordam beradigan barcha elementlarni o'z ichiga oladi. Nutqning to'g'riligi va kommunikativ maqsadga muvofiqligi adabiy tilni o'zlashtirishning asosiy bosqichlari hisoblanadi.

Badiiy adabiyot maktabgacha yoshdagi bolaning nutqni rivojlantirish va boyitishga ulkan ta'sir ko'rsatadigan bolalarning aqliy, axloqiy va estetik tarbiyasining kuchli ta'sirchan vositasidir. U his-tuyg'ularni boyitadi, tasavvurni kuchaytiradi, bolaga o'zbek adabiy tilining ajoyib namunalarini beradi. Badiiy adabiyot bolaga jamiyat va tabiat hayotini, odamlarning hissiyotlari va munosabatlar dunyosini ochadi va tushuntiradi. Bu bolaning tafakkuri va tasavvurini rivojlantiradi, his-tuyg'ularni boyitadi va o'zbek adabiy tilining ajoyib namunalarini beradi. Uning tarbiyaviy, kognitiv va estetik ahamiyati beqiyosdir, chunki bolaning atrofdagi dunyo haqidagi bilimlarini kengaytirish, ona tilining shakli va ritmini nozik his qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Badiiy adabiyot insonga hayotining birinchi yillaridanoq hamroh bo'ladi.

Bolaning ongida adabiy asar mazmun va badiiy shakl birligida paydo bo'ladi. Bola bunga tayyorlangandagina adabiy asarni idrok etish to'liq bo'ladi. Va buning uchun bolalarning e'tiborini nafaqat mazmuniga, balki ertak, hikoya, she'r va boshqa badiiy asarlar tilining ifodali vositalariga ham jalb qilish kerak. Hikoyalarda bolalar so'zning ixchamligi va aniqligini o'rganadilar; xalq ertaklarida, tilning yengilligi va ta'sirchanligini, hazil bilan nutq boyligini, jonli va obrazli iboralar, taqqoslashlar bolalar oldida ochib beradilar.

Badiiy adabiyot qahramonning shaxsiyati va ichki dunyosiga qiziqish uyg'otadi. Bolalarda insonparvarlik tuyg'ulari uyg'onadi - ishtirok etish, xushmuomalalik, adolatsizlikka qarshi norozilik qobiliyati. Asta-sekin bolalar adabiy asarlarga ixtirochilik munosabatini rivojlantiradi va badiiy did shakllanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar tomonidan turli janrdagi adabiy asarlarni qabul qilish muammosi murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, bola tasvirlangan voqealarda sodda ishtirok etishdan estetik idrokning ancha murakkab shakllariga qadar uzoq yo'lni bosib o'tadi. Yosh guruhlarda badiiy adabiyot bilan tanishish turli janrdagi adabiy asarlar yordamida amalga oshiriladi. Ushbu yoshda bolalarni ertaklar, hikoyalar, she'rlar tinglashni, shuningdek, ertakdagi harakatlarning rivojlanishini kuzatishni, ijobiy qahramonlarga hamdard bo'lishni o'rgatish kerak. Ularning adabiy asarlarning mazmuni va badiiy shaklini anglashning o'ziga xos xususiyatlariga e'tibor qaratdilar. Bu birinchi navbatda fikrlashning aniqligi, kichik hayotiy tajriba, haqiqat bilan bevosita bog'liqlikdir. Shu sababli, faqat rivojlanishning ma'lum bir bosqichida va faqat maqsadga muvofiq idrok etish natijasida estetik in'ikosni shakllantirish va shu asosda - bolalarning badiiy ijodini rivojlantirish mumkinligi ta'kidlanadi.

Katta maktabgacha yoshdagi bolalar tilning g'oyasi, mazmuni va ifodali vositalarini tushunishga, so'zlar va iboralarning ajoyib ma'nosini anglashga qodir. Katta adabiy meros bilan keyingi barcha tanishishlar biz maktabgacha yoshdagi poydevorimizga asoslanadi. Katta guruhda bolalar adabiy asarlarning mazmunini idrok etishda ekspresiv vositalarni sezishga o'rgatishadi. Kattaroq bolalar adabiy asar mazmunini chuqurroq anglay oladilar va badiiy shaklning tarkibini ifoda etadigan ba'zi xususiyatlaridan xabardor bo'lishadi. Ular adabiy asarlarning janrlari va har bir janrning ba'zi o'ziga xos xususiyatlarini ajrata oladilar.

Majoziy nutqni rivojlantirishni bir necha yo'nalishda ko'rib chiqish kerak: nutqning barcha jihatlari (fonetik, leksik, grammatik) bilan bolalarni o'zlashtirish, adabiy va folklor asarlarining turli janrlarini idrok etish va lingvistik dizaynni shakllantirish bo'yicha ish sifatida. mustaqil izchil bayonot. Badiiy va og'zaki folklor san'ati asarlari, shu jumladan kichik adabiy shakllar bolalar nutqining ekspresivligini rivojlantirish uchun eng muhim manbalardir.

Bolalar nutqining ekspresivligini rivojlantirish uchun eng muhim manbalar badiiy asarlar va og'zaki folklor san'ati asarlari, shu jumladan kichik folklor shakllari (maqollar, matallar, topishmoqlar, bolalar bog'chalari, qofiyalar, frazeologik birliklar). Kichik maktabgacha yoshdagi bolalarni, ayniqsa, aniq qofiya, ritm va musiqiyli bilan ajralib turadigan she'riy asarlar o'ziga jalb qiladi. Qayta o'qish bilan bolalar matni yodlashni boshlaydilar, she'ning ma'nosini o'zlashtiradilar va qofiya va ritm ma'nosida tasdiqlaydilar. Bolaning nutqi u eslagan so'zlar va iboralar bilan boyitiladi. Dastlabki ish bolalarni tayyorlashni o'z ichiga oladi. Avvalo, badiiy matni idrok etishga, uning mazmuni va shaklini tushunishga tayyorgarlik. Shu maqsadda kuzatuvlar, ekskursiyalar, rasmlar, rasmlarni tomosha qilish orqali bolalarning shaxsiy tajribasini faollashtirish, ularning g'oyalarini boyitish mumkin.

Notanish so'zlarni tushuntirish - bu asarni to'liq idrok etishni ta'minlaydigan majburiy usul. Matnning asosiy ma'nosi, tasvirlarning tabiati, belgilarning qaysi harakatlari tushunarsiz bo'lib qolishini tushunmasdan, o'sha so'zlarning ma'nosini tushuntirish kerak. Tushuntirishlar boshqacha: nasr o'qiyotganda boshqa so'zni almashtirish, sinonimlarni tanlash; o'qituvchiga o'qishdan oldin, bolalarni rasm bilan tanishtirish paytida so'zlar yoki so'z birikmalaridan foydalanish; so'zning ma'nosi haqida bolalar uchun savol va boshqalar.

Xulosa o'rnida ta'kidlash lozimki, badiiy badiiy adabiyotni xulq-atvorni o'rganish vositasi sifatida ishlatgan holda, tarbiyachi insoniy tuyg'ular va axloqiy g'oyalarni shakllantirish uchun asarlarni tanlash va badiiy asarlar bo'yicha suhbatlar o'tkazish uchun alohida e'tibor berishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Тураев, К. Н. (2024). АХБОРОТЛАШГАН ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА ТАЛАБАЛАР МАЪНАВИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ТЕХНОЛОГИЯСИ. Ta'limda raqamli texnologiyalarni tadbiq etishning zamonaviy tendensiyalari va rivojlanish omillari, 28(1), 3-6.
2. Nortojievich, T. K. (2023). TECHNOLOGY FOR THE DEVELOPMENT OF STUDENTS'MORALITY IN THE INFORMED EDUCATIONAL SYSTEM. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(4), 526-528.
3. Тураев, Р. Н., & Тураев, К. Н. (2018). Нелокальная задача со свободной границей для квазилинейного нагруженного параболического уравнения. In Нелокальные краевые задачи и родственные проблемы математической биологии, информатики и физики (pp. 195-195).
4. Yakhyaeva, I. K. (2020). Development of a Lean Manufacturing System as a Factor in Increasing the Competitiveness of Industrial Enterprises. Актуальные научные исследования в современном мире, (9-3), 21-25.
5. Karimovna, Y. I. (2023). Method of Assessment of the Management Efficiency of the Organization of Lean Production in a Textile Enterprise in the Conditions of Digitalization. Central Asian journal of innovations on tourism management and finance, 4(4), 1-11.